

Первій В. Ю.

викладач кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПЕРШОЧЕРГОВІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ, ЯКІ ПРОВОДЯТЬСЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З НАДАННЯМ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ

Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» неправомірна вигода розглядається як грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав [1]. Факт одержання неправомірної вигоди завжди ретельно приховується зацікавленими особами. Останнім часом з метою маскування ознак цього кримінального правопорушення використовують можливості мережі Інтернет. Нерідко правопорушники обирають банківські платіжні системи, які приваблюють відносною легкістю розрахунків і можливістю швидкого та безперешкодного переведення коштів.

Слід наголосити на тому, що за кримінально-процесуальним кодексом України 1960 року одержання неправомірної вигоди документували здебільшого в правовому полі оперативно-розшукової діяльності, то сьогодні – переважно у рамках кримінального провадження під наглядом прокурора, що кардинально змінило підхід до розкриття та розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії. Водночас результати проведення негласних слідчих (розшукових) дій визнаються чи не найважливішими доказами винуватості. Реєстрація у Єдиному реєстрі досудових розслідувань (далі – ЄРДР) відомостей про кримінальні правопорушення цієї категорії зазвичай відбувається після прийняття та розгляду заяв (повідомлень) про вимагання неправомірної вигоди. Проводячи опитування такого заявника, важливо роз'яснити йому норми ч. 6 ст. 369 КК України, відповідно до яких особа, яка пропонувала, обіцяла чи надала неправомірну вигоду, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо стосовно неї були вчинені дії щодо вимагання неправомірної вигоди та після пропозиції, обіцянки чи надання неправомірної вигоди вона, до повідомлення їй про підозру у вчиненні нею злочину добровільно заявила про те, що сталося, органу, службова особа якого згідно із законом має право повідомляти про підозру. Заява чи повідомлення про кримінальне правопорушення вважаються поданими саме з моменту попередження особи про кримінальну відповідальність. За загальним правилом, доступ до відомостей щодо кримінальних правопорушень про одержання неправомірної вигоди, які внесені до ЄРДР, відкривається з моменту висунення підозри особі. Винятком з цього правила є слідчий та прокурор, який здійснює про-

цесуальне керівництво, керівник слідчого підрозділу та керівник прокуратури, які відповідно проводять досудове розслідування та здійснюють контроль і нагляд у цьому кримінальному провадженні. Надмірне розголошення відомостей при розслідуванні яких може зашкодити реалізації інформації про вчинення злочину певною особою або групою осіб. У разі, якщо заявник (потерпілий) повідомляє про вимагання в нього неправомірної вигоди (тобто вбачаються ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК України) під час його допиту обов'язково потрібно з'ясувати такі обставини:

– місце й час, за яких відбувалося вимагання неправомірної вигоди службовою особою;

– коли, в який час, повинна відбутись передача предмету неправомірної вигоди, що саме має бути передано (точна сума коштів, розмір цінностей, вартість наданих послуг, виконаних робіт тощо) й за виконання яких саме дій (бездіяльності);

– якими доказами (документи, показання інших осіб) заявник може підтвердити факт вимагання в нього неправомірної вигоди; – яке відношення до фігуранта (службової особи) має заявник (стороння особа, клієнт, колега та ін.);

– кому ще, крім заявника, відомо (може бути відомо) про факт вимагання в нього неправомірної вигоди;

– ознаки зовнішності службової особи, яка вимагає неправомірну вигоду, особливі прикмети, місце розташування службового приміщення, як до нього потрапити, особливості обстановки;

– чи відомо заявникові про факти одержання фігурантом неправомірної вигоди від інших осіб;

– чи не пов'язано вимагання неправомірної вигоди відомим службовій особі фактом учинення заявником злочину (правопорушення) [2].

Указані в заяві факти повинні бути ретельно перевірені з точки зору їх достовірності. Слід погодитись з думкою Алексеєва О.О., який зазначає, що проведення відповідної перевірки дозволяє ще до початку досудового розслідування (на етапі реалізації оперативних матеріалів у разі заведення оперативно-розшукової справи) визначити об'єкти, які мають доказове значення у провадженні, зокрема підлягають вилученню, а також намітити послідовність першочергових слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. Але ж переважна більшість кримінальних правопорушень, пов'язаних з отриманням неправомірної вигоди, документується саме в рамках кримінального провадження у ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій [3].

Відповідно до положень КПК України після внесення інформації про кримінальне правопорушення до ЄРДР за фактом вимагання неправомірної вигоди слідчий звертається з клопотанням до прокурора – процесуального керівника, який із додержанням вимог ст. 246, 250, 250, 251, 271, 273 КПК України, виносить постанову про здійснення контролю за вчиненням злочину

у формі спеціального слідчого експерименту, що проводиться з використанням заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів. З цією метою проводять також аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України) або місця (ст. 270 КПК України). Тому, плануючи допит заявника, слід враховувати можливість зміни допитуваним своїх показань на наступних етапах досудового розслідування та під час судового розгляду під впливом злочинців або когось з їх оточення. Отже, в окремих випадках, відповідно до ч. 1 ст. 225 КПК України, у разі необхідності отримання показань свідка чи потерпілого під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для їх життя і здоров'я, тяжку хворобу, наявність інших обставин, що можуть унеможливити їх допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, слідчий (прокурор) має право звернутися до слідчого судді із клопотанням провести допит такого свідка чи потерпілого в судовому засіданні, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. У цьому разі допит свідка чи потерпілого здійснюється у судовому засіданні за місцем розташування суду або перебування хворого свідка, потерпілого в присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду. Проте в практиці розслідування незаконного отримання неправомірної вигоди відповідні процесуальні можливості майже не використовуються. Допит підозрюваного в тактичному плані є складною слідчою (розшуковою) дією. Як зазначає О. Пчеліна, це пояснюється тим, що перший допит відбувається, як правило, безпосередньо після затримання фігуранта «на гарячому». Головним під час допиту вважається з'ясувати відомості, які є підставою для затримання, зокрема щодо розміру неправомірної вигоди, характеру послуги, за яку її одержано, а також стосунків з особою, яка заявила про кримінальне правопорушення [4].

Загалом, при документуванні злочинної діяльності з використанням заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів одним із основних доказів вини підозрюваних є наявність зафіксованих у матеріалах кримінального провадження даних про те, що на руках або одязі підозрюваної особи виявлено речовини, які з'явилися внаслідок контакту підозрюваного із заздалегідь ідентифікованими (поміченими) засобами, в першу чергу грошовими знаками. Відповідно до ст. 241 КПК України для виявлення слідів кримінального правопорушення на тілі підозрюваного слідчий проводить освідування на підставі постанови прокурора. До того ж згідно ст. 208, 234, 236 КПК України з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення (виявлення предмета неправомірної вигоди, його упаковки або їх частин, документів або інших об'єктів, що мають доказове значення) може бути проведений обшук особи (як при затриманні особи, так і у ході обшуку житла чи іншого володіння особи). Разом з тим, слід визнати неправильною практику вилучення вказаних об'єктів у ході огляду місця події. На це наголошується й в інструктивному листі МВС України. Під час обшуку обов'язково вилучають гроші, передані як предмет неправомірної ви-

годи, взірці хімічних препаратів, ватні тампони із змивами з поверхні долонь рук підозрюваного та поверхні його робочого стола. В окремих випадках вилучають й інші предмети (мобільні термінали підозрюваних і свідків, сім-картки, карти пам'яті, носії з відеозаписами, системні блоки комп'ютерів), а також документи (чеки, виписки з рахунків, ощадні книжки, особисті записи тощо). Як зазначає В.Є. Боднар, якщо відповідні гроші було оброблено люмінесцентним фарбником, то руки особи, яка отримала неправомірну вигоду, кишені, інші частини його тіла та вбрання також належить ретельно оглянути, зокрема з залученням спеціаліста, який застосовує відповідні науково-технічні засоби [2].

Проаналізувавши думки багатьох вчених та науковців, наголосимо, що під час освідування підозрюваного (ч. 2 ст. 241 КПК України) необхідно запропонувати освідуваному встати, залишивши все, що є у нього в руках, після закінчення вказаної слідчої (розшукової) дії, необхідно оглянути місце, де воно проводилося. У протоколі слідчої (розшукової) дії обов'язково фіксують місце виявлення предмета неправомірної вигоди та характерні ознаки самого предмета (щодо грошей – це сума, номінальна вартість купюр, серія та номери, спеціальні позначки, характерне світіння спеціальної речовини), які пред'являють (демонструють за допомогою спеціальних приладів) учасникам цієї слідчої (розшукової) дії [2].

Таким чином, враховуючи вищезазначене, слід зробити висновок, що проведення слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинів у сфері службової діяльності має специфіку, що полягає у невідкладному застосуванні комплексу процесуальних засобів збирання доказів, а також використанні спеціальних знань.

1. Закон України «Про запобігання корупції» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>

2. Удосконалення міжнародного співробітництва під час виявлення та розслідування злочинів у сфері службової діяльності / Василь Євгенович Боднар // Науковий вісник НАВС.- К.: НАВС, 2015.- Вип. 3(96).- С.209 - 219

3. Алексеев О.О. Розслідування окремих видів злочинів : навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та доп. / О.О. Алексеев, В.К. Весельський, В.В. Пясковський - К. : «Центр учбової літератури», 2014. - 320 с.

4. Тактичні операції під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності / О. Пчеліна // Підприємництво, господарство і право.- 2017.- № 3.- С. 290-294.